

geleceğin tarihini yazmak

TUNCER NAMLI

Araştırmacı

1-Tarih, Zaman ve Mekana Kuş Bakışı Bakmayı Gerektirir

Gelecek, zamanın bir parçasıdır ve sürgit bir varoluşun ileriye dönük boyutunu ifade eder. Geleceği anlamak, bütün olarak zamanı anlamaktan geçtiği gibi zamanın geçmiş boyutunu anlama ve anlamlandırmayı da zorunlu kılmaktadır. Çünkü gelecek bugünün, bugünse geçmişin üzerine kurulur, onu tamamlar ve böylece birbirini bütünleyerek zamanın sürekliliğini sağlar. Dolayısıyla zaman bir süreci ve sürekli bir gelişmeyi ifade eder. Zira o, aynı doğrultuya yönlendirilen anların birbirini takip etmesi ve birbirine eklenmesidir. Zaman, hayatın dinamik boyutunu ifade ettiği için; sadece kendisinin değil, hayatın da akışını ifade eder. Çünkü, hayatın yarısını zaman, diğer yarısını mekan belirler. Eğer hayatın dinamiklerinden ve gelişmesinden, mekanın ge-

nişlemesinden ve daralmasından söz edebiliyorsak, eğer bir yanı sabite diğer yanı değişken olan gelişmeden söz edebiliyorsak süreç ya da zaman işliyor demektir. *"Allah'ın gökleri ve yeri hakk olarak ve bir süre için yarattığını kendi içlerinde hiç düşünmediler mi?" (Rum/8) "Her ümmetin bir süresi vardır. Vadeleri dolduğunda ne bir an ertelenir, ne de öne alınırlar." (Araf/34)*

Mekan varlıklarının hem varoluşlarının hem de üç boyutlu oluşlarının adıdır. Bu nedenle her varlık kendisinden daha hacimli varlıklar içerisinde yer alırken kendisinden küçük olan varlıklar için mekan teşkil eder. Çünkü, organlar insanda, insan evde, ev şehirde, şe-

Varlığın dinamizmini sağlayan zaman değil, bilakis varlığın da zamanın da dinamizmini var edenin sürekli müdahalesi ve bundan doğan ruh ve enerjidir. Çünkü zaman, Fa'al olan Allah'ın yaratmasındaki sürekliliğin adıdır. Allah'ın kıyam, ezeli ve ebedîlik sıfatlarını, yarattığı varlıklara adeta mühür olarak naksetmesidir.

hir ülkede, ülke dünyada, dünya uzayda yer alır. Eğer bu yer alma veya mekan teşkil etme olgusu anlık bir hadise olmayıp sürekli ve dinamik bir var oluş haliyse o taktirde zaman, varlığın dördüncü boyutunu ifade etmektedir. Yani, sürekli var oluş boyutu. *"...Güneş'i ve Ay'ı emri altına almıştır. Her biri, belirli bir süre için akıp gider." (Fatır/13; Zümer/5; Ra'd/2; Lokman/29.)* Varlığın dinamizmini sağlayan zaman değil, bilakis varlığın da zamanın da dinamizmini var edenin sürekli müdahalesi ve bundan doğan ruh ve enerjidir. Çünkü zaman, Fa'al olan Allah'ın yaratmasındaki sürekliliğin adıdır. Allah'ın kıyam, ezeli ve ebedîlik sıfatlarını, yarattığı varlıklara adeta mühür olarak naksetmesidir.

Özetle söylemek gerekirse zaman ve mekan hem var edilmiştir, hem de varlığın olmazsa olmaz iki şartı kılınmıştır. Dâr ve devir daha açık bir ifadeyle coğrafya ve tarih, alemin var oluşuna dinamik olarak katılan, ona sabite ve gelişme kazandıran iki temel karakterdir. Mekandan azade bir hayat köksüz, zamansız bir hayat da dalsız, yani gelişmeden yoksun olacaktır. İnsan dinamik mekanın ve dinamik zamanın dinamik aktörüdür; ona aktif olarak da katılmak durumundadır. Yeryüzünün halifesi olmak, hayatın ağır şartlarına tabi olmasına rağmen, insanın hayattaki rolünü aktif olarak oynaması anlamına gelir. İnsan zamanı ve mekanı var edemez, yok da edemez; ama içini doldurarak şekillendirebilir. İdeal hayatın anlamı da burada ortaya çıkmaktadır. İnsanın doğası, mekanı sahiplenmesini, zamanın bilincinde olmasını beraberinde getirmiştir. Asrın bilincinde olmayanlar hüsrandır (Asr/1-2). Sürece etkin bir şekilde katılmayanların, dünyasını mamur etme, tarih yapma şansları yoktur; aksine sürece katılan, tarih yapan ve medeniyet kuranların malzemesi olurlar.

Mekana yönelik sahiplenme tutkusu, zamandan azade değildir, sürelidir. Zaman ve süreç bilincindeki kusur, mekana sahip olmadaki yanılgıları beraberinde getirir. *"Yazılan süre gereği ölümü Allah'ın iznine bağlı olmayan kimse yoktur..." (Ali-İmran/145)* Bu konuda ortaya çıkan en önemli tutarsızlıklardan birisi, zaman ve mekanın kırılma anı sayılabilecek ölüm ve dirilme gibi boyut değiştirmelerin eksik anlaşılması, bunun sonucunda hayatın sadece görünen yüzüne takılıp kalınması ve dünyevîleşme tehlikesiyle yüz yüze gelinmesidir. *"Sizi çamurdan yarattı ve bir süre belirtti. Belirli bir süre de O'nun katında vardır." (En'am/2)* Sürecin bir bütün olduğunu kavrayamama sonucu hayatı dünyadan ibaret gören cahilî bakış açısı

bunun iyi bir örneğidir. "Dünyada bir gün kaldınız." (Taha/104) diyen cehennemliklerin durumu bunu açıkça ifade etmektedir. Onlar dünyevi hayatı ele geçirseler ve ona bir süreliğine hükmetmeler dahi sonucu hüsrandır. Bu arızayı ortadan kaldıracak yegane çıkış yolu, ilahî vahyin insana sunduğu dünya görüşü ve dirilme bilincidir.

İkinci kusur, sürecin uzak boyutlarını görüp yakın boyutlarının bir kısmını görememe veya görmezden gelme olgusudur. Bütün olarak var oluşu ve kıyameti kabul ettiği halde dünyevî zamanın bu bütüncül süreç içerisindeki gerçekliğini yerine oturtamayanların süreç mantığındaki kopukluklardır. Bu yanılmanın sonucu dinamizmin kaybedilmesi ve tarihin kenarına itilmedir. Medeniyet üreten ve tarih yapanların zafere erdikten sonra, o medeniyeti yaşatmanın en az kurmak kadar ağır bir sorumluluk gerektirdiğini göz ardı ederek görevlerinin bittiği zehabına kapılmaları, zamanın aleyhlerine işleyebileceğini görememeleri bu tür bir yanılıdır. Zamanın bir anını, o âna ait olayları ve o olaylara ait kanaatleri ebedileştirerek akışı göz ardı etmek, dünya hayatını ebedî sananların yanılmasından çok da uzak görünmemektedir. Çünkü, zaman doğrusal olarak işler, yön değiştirmez. Bu nedenle zaman bilinci veya tarihsel süreklilik şuuru, istikameti sağlayan ana unsurlardan biridir ve toplumların yerinde sayması gibi bir olgu söz konusu değildir. Sürecin akışına paralel olarak ilerleyenler ya da sürecin gerisine düşenler vardır. Dolayısıyla zamanın ve mekanın şartları dikkate alınmadan bireysel ve toplumsal dinamizm sağlanamaz, tarihe yön verilemez, coğrafyaya sahip çıkılamaz. Tarih, kendi yasalarını görmezden gelenleri, tekerleklerinin altına alıp öğütmektedir. Tarih atına binenler onu en iyi şekilde idare etmek ve iyi birer binici olarak yetiştirdikleri genç kuşaklara emanet

etmek zorundadırlar. Aksi takdirde o ata düşmanlar sahip olur ve kendisini çiğnerler. Bunun en iyi örneği, İslam toplumlarının şu anki durumudur.

Hayatın bütünü ele alması gereken tarih, sadece geçmişte yaşananların çetelesini tutmaktan ibaret değildir. Mazi, hal ve istikbali kuşatan bu sürecin sadece geçmiş ve görünen kısmına biz tarih diyoruz. Oysa tarih bilinci, geçmişi hatırdaki tutmak, anı değerlendirmek ve geleceğe yön vermektir. Tarihsel süreklilik şuuru dediğimiz şey tam da budur. Bu durumda Tarih, boş bir geçmiş zaman kuruntusu değil, varoluş yasalarının hüküm sürdüğü hayatı bir bütün olarak okuma ve sorumluluğunu kuşanma sanatıdır. Zaman, eğer fiziğin var oluş sürecini ifade ediyorsa fiziğin temel yasalarından birisi zaman ve süreçtir; dolayısıyla zamanın da fizik yasaları gibi değişmez yasaları vardır. Tarih bilimi de fizik bilimi gibi kesinlik ifade eden bir gerçekliktir. Kur'an varlığın belli yasalara bağlı olduğunu ve "sünnetullah" diye bilinen bu yasaların değişmeyeceğini açıkça ifade etmektedir. Öyleyse tarih yasalarının ge-

Tarih, boş bir geçmiş zaman kuruntusu değil, varoluş yasalarının hüküm sürdüğü hayatı bir bütün olarak okuma ve sorumluluğunu kuşanma sanatıdır.

leceği de kapsadığını söylemek kaçınılmazdır. 13. yüzyılda İbn-i Haldun ve Nasrettin Tusî'nin eleştirel tarih felsefesinden yola çıkarak yaşayan toplumu inceleme bilimi diyebileceğimiz sosyolojinin temelini atmaları, "Umranın Bilgisi-Cemaanın Bilgisi" diye adını koymaları, geçmişe bakarak kendi çağını okumaları anlamına gelmektedir. (İbni-Haldun, *Mukaddime*; Nasreddin Tusî, *Ahlak'ı-Nasîri*) Aynı şekilde 19. yüzyılda Batılılar ta-

rafından strateji diye bir kavramın ortaya atılması da kendi çağının şartlarından hareketle geleceğe yön verme çabası olarak değerlendirilebilir. Her iki yaklaşım da söz konusu süreç veya uzam mantığının bir sonucudur. Eğer süreç bir bütünsel hal ve istikbal de geçmiş zaman gibi var oluşsal bir gerçeklikse tarih; sadece gerçekleşmiş olanın de-

Kur'an'a inanmak hesaba kadar sürececek bir mücadeleye inanmaktır. Bunu göz ardı edenlerin, yani Kur'an'ı tutarsız parçalar olarak görenlerin tarihi tutarsız parçalara dönecektir.

ğil, şu anda gerçekleşmekte olan ve ileride gerçekleşecek olan olguların aktif bir şekilde algılanmasını ve yönlendirilmesini ifade etmektedir. Hal böyle olunca, genel tarih yasalarından hareketle geçmişe ve bugüne bakmak, oradan yola çıkarak geleceği kestirmek, gaybı bilmek değildir; hayatın tabîi seyrini okumak, işleyişine vakıf olmak ve sürece bir aktör olarak katılmaktır. *"Onlar öncekilerin yasalarından başkasını mı bekliyorlar?..."* ayeti, bize sünnetullahın dolayısıyla tarihsel yasaların sadece geçmişin yasaları olmadığını, geleceği de kapsadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla geleceğe ait ciddî hesaplar yapmamızı, ciddî bir stratejik donanıma sahip olmamızı da hatırlatmaktadır. Müslümanlar, bu yasaları bilmek ve ona uygun hareket etmek mecburiyetindedirler.

2- Dindar Olmak Geleceğin Tarihini Yazmaya Aday Olmaktır

Eğer içinde yaşadığımız an, yani şimdiki zaman; geçmişe göre istikbal, geleceğe göre mazi oluyorsa, bir başka ifadeyle sonraki sürecin hazırlık aşamasını oluştururken kendisi tarih oluyorsa bu gün yaptığımız eylemler

yarının tarihini oluşturuyor ve yazılmasını sağlıyor demektir. Eğer Müslüman olmak, hayatın bir plana göre yaratılıp Adem'le başladığına, cennet veya cehennemde ebedî olarak süreceğine inanmak anlamına geliyorsa, din de geçmişten hareketle geleceğin tarihini belirleme mücadelesidir. İlahî din, hayatı cennetle başlatıp cennetle bitirir. Kur'an, Adem (as)'den son vahye kadar geçen süredeki tarihî mücadeleyi hatırlatır. Ama bununla kalmaz, bu mücadelenin hesap gününe kadar sürmesi gereken bir eylem olduğunu da ortaya koyar. *"Kur'an'ı tutarsız parçalar olarak niteleyenlere gelince, Rabb'in hakkı için, onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz. Sana emredileni açıkça söyle, ortak koşanlardan yüz çevir. Alay edenlere karşı biz sana yeteriz... Sen Rabb'ini hamd ile tesbih et, secde edenlerden ol ve sana yakîn gelinceye kadar Rabb'ine kulluk et."* (Hicr/91-99) Bu ayetin verdiği ilginç mesaj şudur; Kur'an'a inanmak hesaba kadar sürececek bir mücadeleye inanmaktır. Bunu göz ardı edenlerin, yani Kur'an'ı tutarsız parçalar olarak görenlerin tarihi tutarsız parçalara dönecektir.

Eğer din kadere (ilahî plan) ve hesaba inanmak ve ona göre yaşamaksa, hayatı ve dolayısıyla zamanı bir bütün olarak görmeyi gerektirir. Mutahharî'nin tabiriyle dünyevî zamanın uhrevî zamanın bir parçası olduğunu göz ardı etmemeyi zorunlu kılar. Hem dünyevî zamanın hem de uhrevî zamanın gereklerinin olduğunu bilmektir. Çünkü, din kavramı, deyn ile aynı kökten türeyen bir kelimedir; borç ve hesap anlamına gelmektedir. Din Günü ise bu hayatın hesabını verme gündür. Bu manada din; sorumlu ve bilinçli bir hayatı, hesabı verilebilir şekilde yaşamaktır. Yaşamaksa geçmişe takılıp kalmak, sadece geçmişin yanlına ağlamak ve doğrusuyla övünmekten ibaret değildir. Gelece-

ğe dönük bir kaygı ve ümitle çağa müdahil olmaktır ki bu, iman ve takvadır. Ancak çağa müdahil olmak, zamanı durdurmak değildir; zamana bağlı var olan olayların akışına yön vermektir. İman ve salih ameli kapsayan tevbe öylesine bütüncül bir dönüşümdür ki yanlış gidişatı terk edip hakka yönelme ve hak ölçülerine göre hayatı yönlendirme eylemidir. Bu eylemin oluşturacağı gelecek bilinci ve hayat tarzı, geçmişin yanlışlarını bile telafi edip defterden sildirebiliyorsa tarihsel olayların değişim ve dönüşümüne imkan veriyor demektir. Dolayısıyla din, insanın bu gününü ve geleceğini Allah'a ve hesaba göre planlama işidir. Bu planlama, bırakın geçmişle yetinmeyi, günü birlik düşünmeyi kabul etmeyen, iki günün eşit olmasını yeterli bulmayan ve hatta ahireti unutarak sadece dünyevî kaygılarda gelecek aramanın saçma olduğunu söyleyen bir planlamadır; uzun soluklu bir yarış ve eylem felsefesini zorunlu kılan bir sistemin işletilmesi olgusudur. Süreç mantığına sahip olmaksızın böylesi bir eylem felsefesine sahip olmak mümkün değildir. *"Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan yararlı işlerse Rabbi'nin katında hem sevapça, hem de umutça daha iyidir."* (Kehf/46)

Ayetin de işaret ettiği gibi tarihsel süreklilik suuruyla kalıcı olan salih eylemlere yönelmenin hem karşılık hem de ümit açısından daha anlamlı olduğu aşikârdır. İman ve salih amele karşı direnmenin helaki getirdiğini sürekli tekrarlayan Kur'an, bu anlatımıyla helakin sadece zalimlerin tarihini sonlandırıldığını, genel insanlık tarihinin sonu olmadığını anlatmış olmaktadır ki genel tarih, kıyametle bile sonlanmamaktadır; sadece mekanın değişimine paralel olarak boyut değiştirmektedir. Bunun bir başka anlamı da birey ve toplumu ıslah eden salih amellerin bir toplumun sürekliliğini sağlayan temel esas-

lar olduğunu ve bunun da ancak dünyada gerçekleştirilebileceğini, dolayısıyla dünyamızı ıslah etmeyen eylemlerin ahiretimizi ıslah edemeyeceğini ifade etmesidir. Bu gerçekten hareketle dünyaya dönük salih eylem planı olmayanların ahiret hesabını doğru algıladığını sanmak çok ciddî bir yanılgıdır. Dine ve din gününe inanıp da yarına ait kalıcı hesabı olmayanların hangi hesabın içerisinde olduklarını sorgulamaları gerekir. Eylem biçimleriyle beklentileri arasında uyumsuzluk olanlar, sonuçta hayal kırıklığına uğramaya mahkumdurlar. İnançlarını değere, değerlerini tavra, tavırlarını eyleme (amele) dönüştüremeyenlerin inançlarıyla amelleri arasında uyum aranmayacağı gibi inançlarıyla tarihsel pozisyonları arasında da çelişki kaçınılmazdır. İnançlarıyla tarihsel pozisyonları arasındaki çarpıklığın nedenini anlamakta zorlananlara ilginç bir örnek vermek istiyorum *"Gün gelecek kafirler, 'keşke Müslüman olsaydık' diyecekler.* (Hicr/2) *Bırak on-*

Eylem biçimleriyle beklentileri arasında uyumsuzluk olanlar, sonuçta hayal kırıklığına uğramaya mahkumdurlar. İnançlarını değere, değerlerini tavra, tavırlarını eyleme (amele) dönüştüremeyenlerin inançlarıyla amelleri arasında uyum aranmayacağı gibi inançlarıyla tarihsel pozisyonları arasında da çelişki kaçınılmazdır.

ları; yesin içsinler, emelleri (hayalleri) onları oyalayadursun. Onlar anlayacaklar!" (Hicr/3) 3. ayeti 2. ayetten kopararak okuyanlar yarına ait kaygılar gütmeyi din dışı saymış, İslam'ın dünya görüşünü sakatlamış ve Müslümanları perişan etmişlerdir. Oysa ayet, müşrikçe bir hayat sürdürdükleri halde Muvahhit İbrahim'in (as) yolunda olduklarını ve akıbetlerinin onun akıbetine benzeyeceğini sanarak boş hayal ve emellerin peşinde koşan

Mekkelî müşriklerden veya Ehli Kitaptan bahsetmektedir. Bu ayeti mecrasından çıkarak Müslümanların gelecek kaygısını, dolayısıyla süreç mantığını yok eden ve anlık düşünceleri gerektiğini söyleyen ve bunu İslamî bir prensipmiş gibi sunan zihniyetin mensupları, İslam medeniyetinin yıkılışında kendi bilinçsizliklerinin katkısını unutarak başka sebepler ararken sadece kendi sorumluluklarının üzerini örtmekle kalmakta, kurtuluş reçetesi üretme imkanını da ortadan kaldırmaktadırlar. Unutmamalıyız ki Kur'an'ın hesaba ya da ahirete inanmayanları eleştirmesi, yarın kaygısını yok sayması değildir, dünyaya çakılıp kaldığı halde ahireti satın alacağını ummayı reddetmesidir.

"Dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Bizi zamandan başkası öldürmüyor. Dirilceğimizi de sanmıyoruz" diyen materyalistlere veya dünya hayatının cazibesine kapılıp da Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat etmekten kaçınan Müslümanlara; *"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir."* [En'am/32, Muhammed/36] diye hatırlatma yapan bir ayeti, insanımıza yarın kaygılarını unutturmak için okuyanlara, birilerinin bu yanılığını hatırlatması gerekiyor. Bu oyun öy-

İslamî dünya görüşünün önemli yönlerinden biri, hayatı ve sistemi bir bütün olarak görme ufku kazandırması ve körelen zihnin kilitlerini çözmesidir. Bu derin ve geniş ufku yakalayamadığı zaman insan, görebildiği parçalara kendini kilitlemekte, hayatı ve sistemi o parçalardan ibaret görmeye kendini mahkum etmektedir.

lesine ciddî bir oyundur ki kahramanlığı esarete tercih etmeyi; bu uğurda canını, malını ve tüm hayatını adamayı; savaş, barış ve strateji sanatını derinlemesine bilmeyi gerektiriyor. *"Çocuklarınızı yarının icaplarına*

göre terbiye edin." *"Müslüman bir delikten iki kere sokulmaz."* *"Müminin ferasetinden korkun!"* diyen bir Peygamberin ümmetine, *"Yarın kaygısı gütmeyin, sokaklarda yatan ve yarın kaygısı gütmeyen yaratıklara özenin."* diyenler ve böylesi bir anlayışa yardım ve yataklık eden sözde alimler bunun hesabını kolay veremezler. Unutmamak gerekir ki dünyevî zamanın uhrevî zaman gibi, uhrevî zamanın da dünyevî zaman gibi gerekleri vardır. Sistem bir bütündür. İslamî dünya görüşünün önemli yönlerinden biri, hayatı ve sistemi bir bütün olarak görme ufku kazandırması ve körelen zihnin kilitlerini çözmesidir. Bu derin ve geniş ufku yakalayamadığı zaman insan, görebildiği parçalara kendini kilitlemekte, hayatı ve sistemi o parçalardan ibaret görmeye kendini mahkum etmektedir. Oysa yukarıda zikrettiğimiz [Hicr/91-99] ayetler Kur'anı parça parça görmeyi müşriklere özgü bir bakış açısı olarak sunmuştu. Kur'an'ı parça parça görenlerin kendi tarihleri, bugün tutarsız parçalara dönmüştür. *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın!"* [Haşır/19] ayeti bu noktada kendisini bir daha hatırlatmaktadır.

Dinî-kültürel düşüncedeki kısırlaşmanın dünya görüşündeki daralmayı, onun da tarihe ve insana bakıştaki körelemeleri beraberrinde getirdiği rahatlıkla söylenebilir. Kilitlenme her insanda aynı olmadığı için, çok farklı düzey ve doğrultularda kendini gösterebilmektedir. Kimileri kendi tarihinde aline olurken, kimileri kendi tarihine yabancılaşarak başkalarının tarihinde aline olabilmektedirler. Örneğin, tarihin başını ve sonunu ilahî bir bakış açısıyla göremeyen dünyacı (seküler) insan, insanlığın tarihini kendi toplumunun tarihinden ibaret görebilir, kendi tarihinin, insanlığın son tarihi olacağını düşünebilir. Kendini tarihin sahibi sanan müs-

tekbir zorbalara tarihe bakışı genelde böyle olmuştur. Eski çağlarda, "Yeryüzünde benden başka ilah yok!" diyen Firavun söylemi ile yakın çağın, "Üzerinde Güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu!" söylemi ve günümüzde ABD adına Fukuyama, "Tarihin sonu!" söylemi arasında bu açıdan pek fazla fark görünmemektedir. Tarihin sonunu genel anlamda Batı'nın veya dar anlamda ABD'nin sonundan ibaret görmek gibi bir yanılgı. Oysa Batı tarihi, geçmişte yaşayıp yıkılan tarihler (medeniyetler) gibi yerel bir tarihtir ve onun sonu asla genel tarihin sonu anlamına gelmez. Batılı insanın bu tarih algılama biçiminin Batıya meftun Batıcılar tarafından aynen kabulü de şaşırtıcı gelmemelidir. Çünkü onlar farklı tarih, coğrafya ve kültür ikliminde yaşasalar da kendilerini Batı tarihinin bir parçası olarak görebilmektedirler. Çoğu zaman; "Bu millet neden tepkisiz, haklarına neden sahip çıkmıyor? Toplumsal hafızamız neden bu kadar zayıf, olayları neden bu kadar çabuk unutuveriyoruz?" şeklinde sorular sorsalar da Batılı toplum mühendisleriyle el ele vererek insanımızın tarihsel süreklilik şuurunu veya toplumsal hafızasını yok ettiklerinin farkında değillerdir. Mensubu oldukları topluma geçmişini, anını ve geleceğini unutturmaya çalışanların emellerine alet olduklarının farkında olmadıkları için kendi hafızasını kaybeden bir aydının toplumsal hafızaya unutkanlıktan başka bir katkısının olamayacağını düşünemezler.

Bizce asıl şaşırtıcı olan, kendi tarihlerinde aline olanların durumudur. Hem uhrevî, hem de dünyevî zamanı kabul ettikleri halde dünyevî ve uhrevî hesapları uzlaştıramayan din-dar insanlar, iki boyutlu zamanı da uzlaştıramayan sürgit bir çelişkiyi içselleştirmiş durumdadırlar. İki hesap çeliştiğinde hesabını gözden geçirme yerine sanki iki zaman çelişiyormuş gibi bir zehaba kapılarak dünyevî

zamanı görmezden gelen veya küçümseyen ortaçağ Müslüman zihninin tarih algılama biçimi bunun tipik örneklerinden biridir. Dünyevî hesaplarla birlikte dünyevî benliklerini aşağılamışlar; sonuçta benliklerini de dünya egemenliğini de kaybetmişlerdir.

Mensubu oldukları topluma geçmişini, anını ve geleceğini unutturmaya çalışanların emellerine alet olduklarının farkında olmadıkları için kendi hafızasını kaybeden bir aydının toplumsal hafızaya unutkanlıktan başka bir katkısının olamayacağını düşünemezler.

Sonuç

Bireysel ve toplumsal ufkumuzu geliştirme-nin yolu; zamanı, mekanı ve bu ikisinin içini dolduran değerler skalasını bütün olarak görmek suretiyle süreklilik şuuruna ermek ve hedeflerimizi iyi belirlemektir. Ancak bu bilinçle tarihin aktörü olabilir, tarih yazma eylemini gerçekleştirebilir ve dolayısıyla geleceğin tarihini yazabiliriz. Dünü unutan, günü görmeyen, yarını yok sayan bir zihnin ne yaptığı hesap tutar ne de inandığı! Vahye uymayan, coğrafyayı görmeyen ve tarihi düşünmeyenler kendilerini yönlendirmekten acizdirler. Kendisine yön çizemeyenlerin tarihin akışını değiştirmesi ve ona yön vermesi mümkün değildir.

Unutmamak gerekir ki tarih yazmakla tarih yazanların hikayesini yazmak farklı şeylerdir. Destan yazanla o destanı okuyan arasındaki fark kadar derin bir farktır bu. Bizde tarih yazmak, yazılan tarihin hikayesini anlatmaktan ibarettir. Oysa tarih yazmak, geleceğe ait plan ve hesapları (strateji) bu günden yapmak, uygulamaya koymak ve gelecek kuşaklara ibret olsun diye hikayesini vak'anüvistlere havale etmektir. Geçmişin tarihi şayet yazılmışsa yazılmıştır; bize onu doğru

okumak düşer. Onu yeniden yazma şansına sahip değiliz. Belki yeniden okuyabilir, yorumlayabilir veya anlatabiliriz. Yazmakla okumak arasındaki ince farkı kestiremeyen hermeneutiğin (yorumsalcılık) düştüğü açmaz da burada yatmaktadır.

Tarihi yazmak isteyenler, bugünden düşünmek, planlamak, strateji üretmek ve harekete geçmek zorundadırlar. Yarının destanında yer almak isteyenlerin, bugünün planlarında aktör olmaları bir mecburiyettir. Bunun sonucunda yazacakları tarihin hikayesini gelecek kuşaklar, tarih diye okuyacaklardır. Yani, bugün aktör olmayan, yarına ait aktörlük hesapları bulunmayanların gelecek

Yeniden düşünmek zorundayız dini, tarihi ve coğrafyayı! Din, duvar diplerinde ağlayıp avunmaktan; mekan, yıkıntılar dünyasından; tarihse geçmişe ağıt yakmaktan ibaret değildir. Dindar olmak, dünya coğrafyasını (mekanı), ahiretin bir tarlası; tarihi (dünyevî zamanı), uhrevî zamanın bir günü veya mevsimi, dini de mevsimlik bir mücadelenin hesabı olarak görmek demektir.

kuşaklara bırakacakları bir destan yoktur. Aksi taktirde gelecek nesilleri de kendileri gibi hezimet hikayeleri okuyup kahrolmak zorunda kalacaklardır.

Yarının tarihini kurgulayabilmek için yarını bugünden gören bir bakış açısına sahip olmak gerekir. Müslüman olmanın bize sağladığı en önemli imkanlardan biri budur. Bütün zamanları gören bir varlığın bize sunduğu Adem'den Araf'a uzanan bilgileri aşkla okumak ve onun akışına kendimizi kaptırmak, geleceğin görünmez bilgi hazinelerini ve izzet imkanlarını önümüze serecektir. Batı felsefesinin tıkanıdığı ve antikçağ sofistlerinin veya köpeksilerinin göreceliliğinden başka gidecek yer bulamadığı bir dönemde

Müslümanların elinde bulunan bu imkan, insanlığın son fırsatıdır. Elindeki bu kutsal imkanı göremeyen müminlerin ferasetinden söz edilemez. Medine'nin en zor şartlar altında bulunduğu henek günlerinde Bizans ve İran saraylarını görebilen bir feraseti, Allah'ın örnek peygamberi ümmetine miras bırakmadı mı yoksa? Müminin korkutan feraseti, hangi zamanı gören bir bakışın ürünüdür? Yoksa feraset dediğimiz şey; dünü unutan, bugünü görmeyen ve yakın yarınları yok sayanların bakış açısındaki özürülük hali midir?

Yeniden düşünmek zorundayız dini, tarihi ve coğrafyayı! Din, duvar diplerinde ağlayıp avunmaktan; mekan, yıkıntılar dünyasından; tarihse geçmişe ağıt yakmaktan ibaret değildir. Dindar olmak, dünya coğrafyasını (mekanı), ahiretin bir tarlası; tarihi (dünyevî zamanı), uhrevî zamanın bir günü veya mevsimi, dini de mevsimlik bir mücadelenin hesabı olarak görmek demektir. Ektiğini biçeceğin, biçtiğini göreceğin bir mevsim. Ekme-yenlerin ekmeğe muhtaç olduğu, biçmeyenlerin biçildiği, görmeyenlerin hor görüldüğü, sorumlu ve hesabı verilebilir bir hayat. Mücadeleden ibaret bir hayatı azimle sürdürürken tarih yazmak. Geçmişin tarihini okumak, geleceğin tarihini yazmak ve sonunda iyilerin hanesine yazılmak. Kısaca ifade etmek gerekirse bizim sorumluluğumuz, Allah'ın yazdığı uzun metrajlı senaryoyu dünya sahnesinde iyi bir aktör olarak oynamaktır. İşte bütün tarih bu! Hesap da bunun hesabı! Gerisi kötülerin yazdığı Hollywood senaryolarında kötü adam rolüne bürünmektir. ■